

ОСНОВНИТЕ ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА И СЛОБОДИ

Анализа на набљудувани судски постапки
за периодот од 01.09.2013 до 30.06.2014

СОДРЖИНА PËRMBAJTJA CONTENTS

ОСНОВНИТЕ ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА И СЛОБОДИ

Анализа на набљудувани судски постапки за периодот од 01.09.2013 до 30.06.2014

3

TË DREJTAT DHE LIRITË THEMELORE CIVILE DHE POLITIKE

Analizë e procedurave gjyqësorë të mbikqyrura nga 01.09.2013 deri më 30.06.2014

65

FUNDAMENTAL CIVIL AND POLITICAL RIGHTS AND LIBERTIES

Analysis of trials monitored for the period of 01.09.2013 through 30.06.2014

125

ОСНОВНИТЕ ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА И СЛОБОДИ

**Анализа на набљудувани судски постапки
за периодот од 01.09.2013 до 30.06.2014**

„Оваа анализа е овозможена со поддршка од американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД) во рамките на Проектот на УСАИД за граѓанско општество. Содржината на анализата е одговорност на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија и не ги изразува ставовите на УСАИД или на Владата на Соединетите Американски Држави“.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Набљудувачки тим:

д-р Воислав Стојановски
(раководител и автор)

Неда Чаловска
(авторка)

м-р Артан Мурати

м-р Катерина Бакалова

Софија Велковска

Сања Барлаковска

Христина Шулевска

ул. Наум Наумовски Борче бр. 83

1000, Скопје, Р. Македонија

Тел: +389 (0)2 3119 073

Факс: +389 (0)2 3290 469

Web: www.mhc.org.mk

E-mail: helkom@mhc.org.mk

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

342.72/.73:347.91(497.7)

СТОЈАНОВСКИ, Воислав

Основните граѓански и политички права и слободи / [автори Воислав Стојановски, Неда Чаловска]. - Скопје : Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2014. - 183 стр. : табели, граф. прикази ; 23 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-65216-5-3

1. Чаловска, Неда [автор]

а) Граѓански права и слободи - Судски постапки - Македонија

COBISS.MK-ID 96672522

СОДРЖИНА

ВОВЕД	6
ЗА ПРОЕКТОТ	10
МЕТОДОЛОГИЈА	14
Правно истражување.....	15
Набљудувачки тим	16
Избор на предмети и комуникација со странки.....	16
Прашалници за набљудување на судска постапка	17
Анализа и извештаи	17
Размена на аргументи и споделување на наоди со засегнати страни	18
НАОДИ НА НАБЉУДУВАЧКИОТ ТИМ	20
1. Право на безбедност и слобода	21
2. Пресумпција на невиност	26
3. Јавност на судските постапки	29
4. Правото на застапување од страна на правен застапник/бранител	35
5. Правото на независен, непристрасен и компетентен суд	38
6. Еднаквост на оружјето и товар на докажување.....	42
7. Правото на судење во разумен рок	44
8. Останати наоди.....	49
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	52
Право на безбедност и слобода	53
Пресумпција на невиност	54
Јавност на судските постапки	55
Право на застапување од страна на правен застапник/бранител.....	56
Право на независен, непристрасен и компетентен суд	56
Еднаквост на оружјето и товар на докажување.....	57
Судење во разумен рок	58
АНЕКС 1 ПРЕГЛЕД НА НАБЉУДУВАНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ	60
АНЕКС 2 СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ	62

I.

BOBЕД

И по повеќе од 20 години независност на Република Македонија, функционирањето на судскиот систем се соочува со многубројни проблеми и недостатоци. Домашните и меѓународните извештаи за состојбата со човековите права, без исклучок, го посочуваат судството како главна пречка за целосно остварување на принципот на владеење на правото. Ваквата состојба предизвикува негативни последици како за засегнатите граѓани, така и за демократизацијата и евро-интеграцијата на државата. Иако споредено со изминатата деценија значително е намален бројот на активни судски предмети (факт кој покрај другото се должи и на префрлување на предмети во надлежност на нотарите и извршителите), сè уште опстојуваат системските проблеми кои судството не успева да ги надмине, ги надминува пребавно, или ги продлабочува. Основните проблеми се состојат во недоволна независност на судството преку вмешување на извршната во судската власт, недоволна стручност и обученост на судиите, нетранспарентност на работата на судовите, неконзистентност на судската пракса, нееднаков третман на граѓаните наспроти државните органи кога тие се јавуваат како странки во постапките и непостоење на ефикасна правна заштита, особено преку пристапот до правдата, повреда на правото на судење во разумен рок и пресумпцијата на невиност.

Во последните четири години беа усвоени нови или темелно изменети постоечки органски закони преку кои на сосема нов начин се уредува водењето на судските постапки. Новиот закон за кривичната постапка, темелните измени на парничната постапка, законите за заштита и спречување на дискриминација, вознемирување на работното место и за граѓанска одговорност за клевета и навреда претставуваат значајна реформа на правосудниот систем. Иако дел од нив содржат решенија кои се поповолни за граѓаните, нетранспарентниот процес и краткиот рок во кој тие беа усвоени ја засили потребата за набљудување на нивното спроведување. Поради таа причина набљудувањето на судски постапки се одвиваше тематски и се однесуваше на четири области: 1) заштита од мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување; 2) заштита и спречување на дискриминација (вклучително и мобинг); 3) слобода на говор и изразување; и 4) кривични постапки во кои е повреден принципот на пресумпција на невиност или произлегуваат сомненија за политички или друг вид притисоци врз судската власт.

Хелсиншкиот комитет е една од ретките организации во Република Македонија која има долгогодишно и континуирано искуство во набљудување на судски постапки. Покрај тоа, преку својата програма за бесплатна правна помош, Комитетот е во можност да разгледува списи кои се составен дел на судските предмети. На овој начин, набљудувачите на Хелсиншкиот комитет се во можност постапките да ги набљудуваат како од научно-правен така и од практичен аспект. Оваа анализа произлезе од набљудуваните 30 судски постапки во периодот од 1 септември 2013г. до 30 јуни 2014г., со посебен осврт на начинот на кој се спроведуваат споменатите закони. Дополнително, постапките беа набљудувани и низ призмата на Европската конвенција за заштита на човековите права, а беше користена и релевантната судска пракса на Европскиот суд за човекови права која се однесува на принципот на фер и правично судење.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is rendered in a light blue and grey color scheme, with the pans and beams tilted at an angle. The pattern is dense and covers the entire surface.

II.

ЗА ПРОЕКТОТ

Оваа анализа е производ од проектот „Набљудување на судски постапки во областа на основните граѓански и политички права и слободи“, кој беше поддржан од Проектот на УСАИД за граѓанско општество имплементиран од Фондацијата Отворено општество – Македонија, и се спроведуваше во периодот од 1 септември 2013 г. до 30 јуни 2014 г.

Основната цел на проектот беше зајакнување на ефективност, независноста, непристрасноста и легитимноста на судската власт во Република Македонија преку:

1. Зголемување на бројот на постапки кои се набљудувани од страна на јавноста;
2. Обезбедување на транспарентност, видливост и отчетност за работата на судовите преку набљудување и објавување на наодите од следењето на судските постапки и давање на препораки за надминување на недоследностите;
3. Влијаење врз судските власти за зголемено почитувањето на принципот на пресумпција на невиност; и

4. Информирање на граѓаните за можноста на заштита на правото на фер судење во разумен рок преку претставки и барања до претседателите на судовите, Судскиот совет на РМ и Врховниот суд.

Главните активности на проектот опфаќаа:

1. Следење и оценување на судските постапки
 - анализа и утврдување недоследности преку следење на текот на постапките
2. Консултации, советување и насочување на странки
 - средби со странките и постапување по барање за набљудување на постапки
3. Споделување на наоди со јавноста и засегнати страни
 - известувања преку редовни месечни извештаи
4. Реакција и алармирање во случаи на потешки прекршувања на принципот на фер судење преку:
 - писмен допис до претседателите на судовите
 - претставка до Судскиот совет на РМ

Во фокус на набљудувањето беа:

1. Правото на безбедност и слобода
2. Пресумпцијата на невиност
3. Јавноста на судските постапки
4. Правото на застапување од страна на бранител
5. Правото на независен и непристрасен суд
6. Еднаквоста на оружјето и товарот на докажување
7. Правото на судење во разумен рок

Набљудувачкиот тим беше составен од постојани и повремени набљудувачи:

д-р Воислав Стојановски, раководител на проект, Неда Чаловска, дипломиран правник со положен правосуден испит, м-р Артан Мурати, м-р Катерина Бакалова, Софија Велковска, Сања Барлаковска и Христина Шулевска – дипломирани правници.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is rendered in a light blue and grey color scheme, with the pans and the central beam. The scales are arranged in a grid-like fashion, slightly offset from one another to create a sense of depth and movement.

III.

МЕТОДОЛОГИЈА

Според Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) „програмите за набљудување на судски постапки може да се сметаат за дијагностичка алатка за прибирање на објективни информации за спроведувањето на правдата во поединечни случаи преку кои може да се подготват и дистрибуираат заклучоци кои се однесуваат на поширокото функционирање на правосудниот систем.”¹ Воден од овој став и од сопственото долгогодишно искуство во набљудување на судски постапки, Хелсиншкиот комитет за потребите на оваа анализа ја изработи следната методологија која се однесува на тематско набљудување на судски постапки:

Правно истражување

Пред почетокот на проектот кој се однесува на набљудување на судски постапки во областа на основните граѓански и политички права и слободи, набљудувачкиот тим пристапи кон правно истражување на релевантните одредби од домашното и меѓународното право кое се однесува на принципот на правично судење. Одредниците што се

1 ОБСЕ/ОДИХР, Мониторинг на судења: Референтен прирачник за практичари (ревидиран), стр. 16, Варшава, 2012.

користеа за да се оформи научно-правна методологија за оценка на судските постапки беа изведени од Уставот на РМ, Законот за кривичната постапка, Законот за парничната постапка, Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, Законот за заштита од вознемирување на работно место, Европската конвенција за заштита на човековите права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права.

Набљудувачки тим

Набљудувачкиот тим беше составен од осуммина набљудувачи-правници (постојани и повремени) и беше поделен во две групи, од кои првата генерално следеше само постапки од граѓанско-правната материја, додека втората постапки од кривично-правната материја. Набљудувачкиот тим се раководеше од принципите на професионалност, објективност и непристрасност. Хелсиншкиот комитет, преку факс упатен до претседателот на судот, секогаш известуваше за намерата набљудувач(и) да присуствува(ат) на одредено судење. Пред да пристапат во судницата, набљудувачите се легитимираа пред судската полиција. Присуството на набљудувачите најчесто беше забележувано во записникот за судската расправа, а во голем број на набљудуваните постапки известувањето за присуство стануваше составен дел од судските списи во предметот. На овој начин повисоките судови беа во можност да дознаат за интересот на Хелсиншкиот комитет да присуствува на одредено судење.

Избор на предмети и комуникација со странки

Набљудуваните предмети беа избирани тематски и тоа на два начина 1) по поднесено барање за бесплатна правна помош и набљудување на судска постапка од страна на странки што се обратиле до Хелсиншкиот комитет и 2) по сопствена иницијатива на набљудувачкиот тим во случаи кога од медиумите или други извори беше известно за судење кое е во рамките на проектот. По барањата за набљудување од страна на странки

се одлучуваше позитивно кога набљудувачкиот тим ќе проценеше дека постојат индиции, односно сомневања за сторена повреда на граѓанските и политички права на граѓаните. Пред набљудувачкиот тим да отпочне со набљудувањето, на странката која го поднела барањето и беше сугерирано да достави релевантна документација која се однесува на нејзиниот предмет. По обезбедувањето на документите тимот назначуваше набљудувач(и) задолжен(и) за набљудување на постапката. Во дел од постапките што беа следени по сопствена иницијатива набљудувачите стапуваа во директен контакт со странките, нивните семејствата, или правни застапници. На овој начин набљудувачите беа во можност да дознаат дополнителни информации или обезбедат документи од важност за постапката.

Прашалници за набљудување на судска постапка

За потребите на набљудувањето на судските постапки беа изготвени прашалници што содржат генерални и специфични прашања што се однесуваат на текот на постапката и начинот на нејзино раководење од страна на судиите. Генералните прашања се однесуваат на одредбите од општите процесни закони (за кривичната и парничната постапка), додека специфичните се однесуваат на одредбите од посебните закони (за заштита од дискриминација и вознемирување на работното место и за граѓанска одговорност од навреда и клевета) што претставуваат *lex specialis* и во голема мера предвидуваат поинакви рокови, тек на постапката, времени мерки, товар на докажување итн.

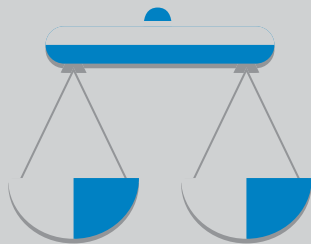
Анализа и извештаи

Секој пополнет прашалник се анализираше засебно и во корелација со останатите прашалници што се однесуваат на одредена кривична или граѓанска област. По анализата на прашалниците, беше изготвуван краток писмен извештај за непочитувањата и пропустите во врска со законските одредби од страна на судовите. Набљудувачкиот тим, за време на

редовните состаноци, подетално дискутираше за одредено постапување на судовите кое би можело да се смета за повреда на постапката. Дел од извештаите се објавуваа во редовните месечни/двомесечни извештаи на Хелсиншкиот комитет за состојбата со човековите права во Република Македонија. На овој начин јавноста и судовите беа алармирани за потешки повреди на судската постапка.

Размена на аргументи и споделување на наоди со засегнати страни

Во текот на истражувањето беа споделени одредени наоди со претседателот на Основниот суд Скопје 1 (во кој беа набљудувани голем број на постапки). На покана на судот претставници на Хелсиншкиот комитет имаа можност на заеднички состанок да ги изнесат воочените повреди на постапките пред триесетина судии. Од страна на судиите беа изложени нивните стручни ставови и гледишта при што за дел од заклучоците на набљудувачкиот тим постоеше согласност од двете страни, а за другиот дел тимот имаше можност да ја слушне причината поради која тие не се согласуваат со наодите.

IV.

**НАОДИ НА
НАБЪДУВАЧКИОТ
ТИМ**

1. Право на безбедност и слобода

Членот 12 од Уставот на РМ (изменет со уставниот Амандман III) утврдува дека слободата на човекот е неприкосновена и таа не може да му биде ограничена никому, освен со одлука на суд и во случаи и во постапка утврдена со закон. За законитоста на лишувањето од слобода, без одлагање, одлучува судот. По подигнување на обвинението, притворот го определува или продолжува надлежниот суд, а притвореното лице може под услови утврдени со закон да биде пуштено да се брани од слобода. Слично, членот 5 од Европската конвенција за заштита на човековите права утврдува дека секој човек има право на слобода и на безбедност и никој не смее да биде лишен од слобода, освен врз основа на закон.

Во ставот в) од споменатиот член се наведува дека притворањето за потребите на кривично гонење е дозволено само доколку лицето е уапсено или притворено поради приведување пред надлежна судска власт, кога постои оправдано сомнение дека тоа лице извршило кривично дело, или кога постојат оправдани причини тоа лице да се спречи да изврши кривично дело, или по извршувањето на кривичното дело да побегне. Секое притворено лице има право на судење во разумен рок или на пуштање на слобода во текот на судската постапка. Пуштањето може да

се услови со давање гаранција дека тоа лице ќе се појави на судењето. Според точката 4 од членот 5 од Конвенцијата, секое лице има право да вложи жалба до судот, и тој во кус рок да ја разгледа законитоста на тоа лишување од слобода и ако тоа не било законско, да нареди негово ослободување. Сите овие права се загарантирани и подетално уредени како преку претходниот Закон за кривичната постапка² (кој сè уште се применува за постапките започнати пред 1 декември 2013 година), така и преку новиот Закон за кривичната постапка (ЗКП).³

1.1 Притворот како казна

Во периодот на набљудување, до Хелсиншкиот комитет беа поднесени зголемен број на претставки поврзани со мерката притвор. Во претставките главно се забележуваше на постапките за неговото определување и продолжување, долготрајноста, некористењето на поблаги мерки, пренатрупаноста, лошите услови за живот и несоодветната здравствена заштита. Од кривичните постапки што беа набљудувани, во 10 од вкупно 18 беше определена мерката притвор против стотина обвинети. Со оглед на ваквите состојби, Комитетот се обрати до Управата за извршување на санкциите и побара податоци за капацитетот на притворите и бројот на притвореници. Според добиениот одговор, во октомври 2013 година капацитетот во притворските одделенија бил 335 легла, а во нив престојувале 466 лица што претставува пренатрупаност од 139%. Специјалниот известувач за тортура на Обединетите нации наведува дека пренатрупаноста во затворените институции е еднаква на малтретирање па дури и мачење.⁴ Ваквиот став произлегува и од праксата на Европскиот суд за човекови права преку која е утврдено дека и во случаи кога државата нема намера неког да мачи, пренатрупаноста и лошите услови во притворите се еднакви на тортура.⁵

2 „Службен весник на Република Македонија“ бр.15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 и 51/11.

3 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010 и 100/2012.

4 Обединети нации, Генерално собрание, А/68/295, стр. 22, 9 август 2013.

5 Калашников против Русија, Апликација бр. 47095/99, Стразбур, 15 јули 2002, пара. 92-103.

1.2 Недозволена пракса на определување и продолжување на притворот

Од разгледуваните решенија за определување и продолжување на мерката притвор, особено загрижуваат наведените причини поради кои притворот се определува, па и кога за тоа не се исполнети законските предуслови. Ова особено беше забележано во предметот **М.Ш. и други К.бр.23/14 на Основен суд Скопје 1**. По приведувањето на останатите обвинети од предметот, М.Ш. се наоѓаше во САД и беше решен да се соочи со обвинението, доброволно и предвремено отпатува кон Македонија, а кога беше уапсен во Австрија не го обжали барањето за екстрадиција со што беше е исклучена можноста од бегство. Во тој момент тој повеќе не беше овластено лице во претпријатието во кое наводно е сторено кривично дело и не постоеше можност да го повтори или доврши делото, а опасноста од евентуално влијание врз сведоците беше минимална бидејќи истрагата се наоѓаше во понапредна фаза и тие веќе беа сослушани од страна на истражен судија. Евентуалното влијание врз сведоците можеше да се спречи и преку определување на поблага алтернативна мерка (на пр. куќен притвор). И покрај тоа, притворот беше континуирано продолжуван, а таму М.Ш. помина над 8 месеци.

Во набљудуваните постапки во кои како обвинети се јавуваат повеќе лица, беше утврдено дека судиите сè уште определуваат и продолжуваат притвор преку колективни решенија. Иако е забележлив напредок при определувањето (судиите во засебни пасуси се осврнуваат на секој обвинет поединечно), опстојува праксата на колективно продолжување на притворот за група на обвинети на кои им се споменуваат имињата, но не и индивидуален осврт за причините поради кои на секој обвинет засебно му се продолжува мерката притвор. Ова е во спротивност со судската пракса на Европскиот суд за човекови права кој во две пресуди против Република Македонија *Василкоски и др. против Република Македонија* од 2010 година (во кој правен застапник на жалителите беше

Хелсиншкиот комитет)⁶ и *Миладинов и др. против Република Македонија* од 2014 година.⁷ Во првата пресуда Судот наведува „потврдувајќи го притворот на жалителите (...) домашните судови континуирано ја повторувале истата формулација употребувајќи идентични зборови. Се чини дека тие малку имале во превид, доколку воопшто имале, за поединечните околности за секој од жалителите, бидејќи нивниот притвор бил продолжуван со колективни решенија за притвор. Праксата за издавање на колективни решенија за притвор веќе е најдена од страна на Судот за некомпатибилна самата по себе со членот 5 став 3 од Конвенцијата, доколку тоа дозволува континуиран притвор за група на лица без поединечна проценка на основите за притвор по однос на секој поединечен член на групата.“⁸

Во предметот **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1** донесувањето на решенијата за продолжување на мерката притвор против Т.К. судот го стори во постапка и на начин кои се спротивни на Европската конвенција за човекови права и праксата на Европскиот суд за човекови права. Имено, беа сторени суштествени и процесни повреди во врска со процената и аргументацијата за неопходноста од продолжување на притворот од страна на Основен суд Скопје 1 и непостапувањето по жалба од страна на Апелациониот суд во Скопје. И во овој случај мерката притвор беше продолжувана колективно, без индивидуализација на причините за секој обвинет засебно. Одлучните аргументи во решенијата со кои се продолжуваше притворот за осуммина обвинети се содржеа на само една страница.

1.3 Меѓународен надзор во притворските одделенија

Во предметот **А.Д. и др. КОК.бр.80/12 на Основен суд Скопје 1** од страна на Меѓународниот комитет на Црвениот крст (МКЦК) до судот беше поднесено барање за посета на притворените лица. За време на едно од

6 Апликација бр. 28169/08, Стразбур, 28 октомври 2010.

7 Апликации бр. 46398/09, 50570/09 и 50576/09, Стразбур, 24 април 2014.

8 Апликација бр. 28169/08, Стразбур, 28 октомври 2010, пара. 63.

рочиштата по овој предмет, претседателот на судскиот совет извести дека барањето било одбиено затоа што МКЦК не се согласил со условите поставени од страна на судот, а во врска со начинот на кој посетата требала да биде остварена. Јавноста присутна на рочиштето не беше известена за деталите во врска со поставените услови. Би сакале да нагласиме дека значењето за човековите права кое МКЦК го има во надгледувањето на властите при примената на мерката притвор е потврдено и во стариот и во новиот Закон за кривичната постапка во кои е утврдено дека „Претставници на Меѓународниот комитет на Црвениот крст имаат право по одобрение на истражниот судија да ги посетуваат и без надзор да разговараат со притворените лица.“ Дополнително, меѓународниот мандат на МКЦК произлегува и од Женевските конвенции од 1949 година чиј потписник е и Република Македонија.

Покрај споменатото одбивање на меѓународен надзор во притворските одделенија, во предметот **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1**, одбиено беше и барањето на Специјалниот известувач при Обединетите нации за промоција и заштита на правото на слобода на мислење и изразување Франк Ла Ру кој побара да го посети обвинетиот новинар Т.К. Ваквото постапување на Основен суд Скопје 1 ги засилува сомнежите дека македонските притвори се места во кои не се почитуваат меѓународните и домашните стандарди за постапување со притвореници. Од друга страна, за поздравување се дозволите издадени од страна на неколку судови во државата на претставници на Хелсиншкиот комитет во 2013 и 2014 година да посетуваат притворени лица. И покрај тоа што дозволите се однесуваат само за разговор во просторија за прием и под надзор на затворската полиција, ова претставува напредок кога се има предвид дека пред овој период нашите барањата беа одбивани без законско образложение.

2. Пресумпција на невиност

Членот 13 од Уставот на РМ утврдува дека лицето обвинето за казниво дело ќе се смета за невино се додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска одлука. Во членот 6, став 2 од Европската конвенција за заштита на човековите права е наведено дека секој кој е обвинет за кривично дело се смета за невин сè додека неговата вина не се докаже по законски пат. Според Европскиот суд за човекови права сомнежот за тоа дали некој е виновен треба да му оди во корист на обвинетиот.⁹ Преку својата судска пракса, Европскиот суд наведува дека властите треба да се воздржат од прејудиирање на вината на осомничените. Според Судот, членот 6, став 2 би бил повреден во случаи во кои судии и обвинители,¹⁰ министри и полициски службеници,¹¹ и високи функционери би изјавиле дека лицето, чие судење не е завршено, е виновно.¹² Ваквата судска пракса е вметната во новиот Закон за кривичната постапка. Во членот 2, став 2 од законот е утврдено дека Државните органи, средствата за јавно информирање и другите лица се должни да се придржуваат до принципот на пресумпција на невиност, а со своите јавни изјави за постапката која е во тек не смеат да ги повредат правата на обвинетиот и оштетениот, како и судската независност и непристрасност. Оваа заштита е неопходна поради штитење на правичноста на постапката и ослободување од притисокот над судиите и судиите поротници при нивното одлучување по предметите. Покрај забраната за прејудиирање на вина од страна на наведените лица, според Европскиот суд за човекови права и „вирулентна медиумска кампања (...) може да влијае врз јавното мислење што може да ги доведе поротниците да одлучат за вината на обвинетите“.¹³

9 Барбера, Месег и Јабардо против Шпанија, Апликација бр. 10590/83, Стразбур, 6 декември 1988, пара. 77.

10 Дактраш против Литванија, Апликација бр. 42095/98, Стразбур, 10 октомври 2000, пара. 42.

11 Алене Де Рибемунд против Франција, Апликација бр. 15175/89, Стразбур, 10 февруари 1995, пара. 41.

12 Буткевичиус против Литванија, Апликација бр. 48297/99, 26 март 2002, пара. 53.

13 Кракси против Италија, Апликација бр. 34896/97, 5 декември 2002, пара. 98

2.1 Повреди на принципот од страна на властите и медиумите

Во изминатите неколку години припадници на Министерството за внатрешни работи (МВР) им даваат наслови на некои од полициските апсења. Ословување на полициските акции како на пример „Монструм“ или „Расколник“, претставува своевидно прекршување на правото на пресумпција на невиност. За набљудуваниот предмет **А.Д. и др. КОК. бр.80/12 на Основен суд Скопје 1**, на денот на апсењето на осомничените министерката за внатрешни работи изјави „МВР ги откри сторителите на грозоморното убиство на Смилковското езеро (...) следбеници на радикалниот ислам...“. Штом МВР наслови некоја акција, тој наслов се презема од страна на медиумите, но се користи дури и во официјалните соопштенија на судот. Така на пример, во своето соопштение од 14 април 2014 година Основен суд Скопје 1 наведува „Во врска со предметот КОК бр. 80/12 во јавноста познат како „Монструм“ Основен суд Скопје 1 - Скопје информира дека предметот сè уште е во тек, но се наоѓа во завршна фаза...“.¹⁴ Во известувањето од страна на скоро сите медиуми воопшто не се обрнува внимание на принципот на пресумпција на невиност и за тековните предмети се користат наслови или цели статии во кој обвинетите се претставуваат како виновни.

Пред почетокот на судењето во предметот **Д.С. К.бр.1505/14 на Основен суд Скопје 1**, МВР објави соопштение преку кое јавноста беше известена за апсењето на лицето Д.С. Иако МВР не го објави името на уапсениот, пресумпцијата на невиност беше повредени преку посочување на неговата професија и квалификации, името на здравствената установа во негова сопственост, неговото претходно и сегашно работно место во точно посочени клиници во Скопје. Преку сите споделени детали, на многу едноставен начин можеше да се дојде до полното име и презиме на уапсениот. За време на средбата помеѓу претставници на

¹⁴ Достапно преку: <http://www.osskopje1.mk/Novosti.aspx?novost=256> (последен пристап 3 јули 2014 година).

Хелсиншкиот комитет и триесетина судии во Основен суд Скопје 1 беше покренато ова прашање и од судиите беше побарано активно да се заангажираат во заштитата на принципот на пресумпција затоа што иако неговото прекршување не предвидува санкција со ниту еден закон, тоа е недопустливо според Европската конвенција за човекови права која е надредена над нашите закони. Беше посочено и дека дури и насловите да не влијаат врз судиите кои стручно ја извршуваат својата работа, тоа сигурно има влијание врз судиите поротници кои претставуваат мнозинство во судските совети. Според ставот на судиите, повредата на пресумпцијата при насловувањето на полициските акции и известувањето од страна на медиумите не е нивна активност и не може да се смета за повреда од нивна страна.

2.2 Повреди на принципот од страна на судовите

Во дел од набљудуваните судските постапки во кои против обвинетите беше определена мерката притвор, при разгледување на решенијата за определување и продолжување на оваа мерка, забележавме дека во формулацијата на текстот за причините поради кои притворот се определува и судиите ја повредуваат пресумпцијата на невиност. Имено, во неколку решенија за притвор кои наликуваат едно на друго се наведува дека притворот се определува поради „степенот на кривична одговорност“ и „начинот на извршување и мотивите за извршувањето на делата“. Би сакале да напоменеме дека степенот на кривичната одговорност и начинот и мотивите за извршување на делата може да се утврди само откако главната расправа завршила и за време на одмерувањето на казната, а не и за време на истрагата или во текот на судскиот процес. Во предметот **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1**, еден од судиите на судскиот совет кон еден од сведоците се обрати со зборот „лажеш!“. Ваквиот начин на водење на постапката со сигурност не соодветствува со улогата на судија во судскиот процес и може да биде протолкувано како постоење на прерано уверување на судијата за некој факт, пред завршетокот на постапката.

3. Јавност на судските постапки

Членот 102 од Уставот на РМ утврдува дека расправата пред судовите и изрекувањето на пресудата се јавни, а јавноста може да биде исклучена во случаи утврдени со закон. Правото на јавно судење е гарантирано и со членот 6, став 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права, како и преку членот 5 од Законот за кривичната постапка. Од страна на судот, јавноста може да биде исклучена по службена должност или по предлог на странките или оштетениот да ја исклучи јавноста од дел на главната расправа или од целата главна расправа, ако тоа е потребно заради чување на државна, воена, службена или важна деловна тајна, чување на јавниот ред, заштита на приватниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, заштита на безбедноста на сведокот или жртвата и/или заштита на интересите на малолетникот (Член 354 од Законот за кривичната постапка). Во судските постапки поведени за заштита на основните права и обврски на човекот и граѓанинот, граѓанско-правни спорови, каде судот расправа и одлучува согласно одредбите од Законот за парничната постапка, расправата е јавна.

Граѓаните во Република Македонија многу ретко се одлучуваат да следат одредена судска постапка. Причините за оваа состојба се разновидни и се однесуваат на непостоење на просторни услови во судовите, непристапност до судовите, неинформираност, незаинтересираност итн. Сепак, како никогаш до сега, во последните неколку години е забележителен зголемен интерес за следење на судските постапки од страна на медиумите кои редовно известуваат за десетици судски постапки во секое време. Покрај медиумите, во улога на јавност во судниците се јавуваат многу мал број на граѓански организации, а уште помал број од нив вршат систематско набљудување на судски постапки. Дополнително, одреден број на судски постапки се следат од страна на Мисијата на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) во Скопје, а повремено на судењата присуствуваат и претставници на неколку амбасади на странски држави во Република

Македонија. Присуство на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, која патем е најдолготрајната мисија на оваа организација од нејзиното постоење, како и на претставници на амбасадите за време на судења во кои како странки не се јавуваат нивни државјани, укажува на нискиот степен на владеење на правото и ниската доверба кон македонскиот правосуден систем.

Сè уште опстојува праксата одредени судски постапки да се водат во канцелариите на судиите. Во такви услови, практично е невозможно јавноста да присуствува на судењата. Просторните услови во најголемиот број на судници не дозволуваат присуство на повеќе од 10 лица, а понекогаш има повеќе странки и директни учесници во судската постапка отколку што има слободни места во судницата. И покрај ваквите просторни ограничувања, најголемиот дел од судиите сепак дозволуваа присуство на јавноста, но присутните мораа да стојат. Набљудувачите забележаа дека понекогаш судската полиција не дозволуваше влез на членови на потесното семејство на странките и покрај тоа што во судниците имаше слободни места за седење. Сепак, по реакција на бранителите до судијата влезот на овие лица им беше дозволуван. Присуството и на помала група на граѓани во најголемиот број на судници допринесува до гужви и задушлива атмосфера. Често температурата во некои судници зависи од временските услови, а особено непријатно е во топлите летни и во ладните зимски денови. Во вакви услови нереално е да се очекува дека јавноста би била заинтересирана да следи судски постапки.

За поздравување е користењето на веб страниците на судовите за објавување на агенда на закажаните судења. Покрај ова, во најголемиот број на судови во употреба се ЛЦД телевизори на кои може да се види распоредот на судењата, како и бројот на судницата во која се одржуваат. Сепак, би било пожелно во судовите да бидат достапни брошури преку кои, покрај другото, граѓаните би биле известени за нивното право во секое време да можат да влезат во судската зграда доколку имаат интерес да следат одредено судење или судења.

3.1 Повреда на принципот на јавност

Освен еден проблем во Основен суд Куманово, набљудувачкиот тим немаше потешкотии да пристапи во судниците во кои се водеа набљудуваните постапки. Во предметот **А.Г. и др. К.бр.906/13 на Основен суд Куманово**, во судницата покрај странките и претставник на набљудувачкиот тим, беше присутна и една новинарка. Претседателот на судскиот совет, кој не носеше посебна судиска облека (тога) која е должен да ја носи во согласност со Член 57 од Законот за судовите,¹⁵ ја праша новинарката дали за нејзиното присуство добила дозвола од Врховниот суд на РМ. Иако новинарката со право се обиде да му објасни дека според Законот за кривичната постапка дозвола е потребна само за аудио и видео снимање или фотографирање, претседателот на советот во консултација и согласност со претставникот на јавното обвинителство и посочи на новинарката да се обрати до претседателот на судот и да го праша дали смее да остане во судницата.

За време на друга судска расправа по истиот предмет, во моментот кога набљудувачот пристигна до зградата на Основен суд Куманово, од страна на судската полиција му беше побарана дозвола за присуство во судот по што тој ја покажа својата службена легитимација и ги извести претставниците на судската полиција дека претседателот на судот и претседателот на судскиот совет се запознаени за неговото присуство, дека треба да следи расправа на која веќе присуствувал во два наврати, дека судењето е јавно и нема потреба од посебна дозвола за присуство и дека забраната за влез во судската зграда би била неуставна и незаконска. Ваквата аргументација не беше прифатена од страна на судската полиција која на набљудувачот не му дозволи влез во судската зграда. По овој настан Хелсиншкиот комитет веднаш испрати претставка до претседателот на судот. Претседателот на судот, повикувајќи се на стар Судски деловник кој престанал да важи и негови одредби што се однесуваат на обезбедување на објектите, имотот, лицата и одржување

15 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/06, 35/08 и 150/2010.

на редот и дисциплината во судската зграда заклучил дека затворската полиција со право барала дозвола или покана. За ваквото флагрантно прекршување на принципот на јавност Хелсиншкиот комитет испрати претставка до Судскиот совет на РМ, но до затворањето на оваа анализа, и покрај тоа што беа изминат законскиот рок од два месеца за одговор, не беше доставена одлуката на Советот.

3.2 Транспарентност на судиите и снимање/фотографирање на постапките

И стариот (Член 314) и новиот Закон за кривичната постапка (Член 363) предвидуваат дека при започнување на главниот претрес односно главната расправа, претседателот на судскиот совет, покрај останатите обврски, задолжително мора да го објави составот на советот. Од сите следени постапки од кривичната материја, само при почетокот на предметот **М.Е. КОК.бр.107/13 на Основен суд Скопје 1** претседателот го претстави составот на советот. Иако не се работи за суштествена повреда на законот, сметаме дека оваа одредба е од значење како за транспарентноста на постапката, така и за отченоста на членовите на судските совети.

Во согласност и со стариот (Член 310) и со новиот Закон за кривичната постапка (Член 360), во судницата не можат да се вршат филмски и телевизиски снимања. По исклучок, со дозвола на претседателот на Врховниот суд на Република Македонија, новинарите може да снимаат одделна главна расправа. Во текот на следењето на судските постапки, набљудувачите на Хелсиншкиот комитет на неколку главни расправи пред Основен суд Скопје 1 забележаа дека советот ги отстранува новинарите по снимањето на кратки инсерти и тоа пред главната расправа воопшто да започне. Поради ваква пракса на судот, јавноста не може да добие целосна слика за условите под кои се води еден кривичен предмет, а се остава простор за грешка и при медиумското известување.

Иако е неспорно дека судечкиот судија односно судскиот совет може да одлучи одделни делови на главната расправа да не се снимаат, од досега набљудуваните постапки се утврди дека снимателите се отстрануваат од судниците без за тоа да биде донесено решение кое писмено би било вметнато на судскиот записник. Со ваквото постапување не се почитува во целост дозволата на претседателот на Врховниот суд. За овој пропуст се дискутираше помеѓу претставници на Хелсиншкиот комитет за време на средбата со триесетина судии во Основен суд Скопје. Според судиите, просторните услови не дозволуваат снимање на целата судска расправа, а издавањето на дозволи на сите медиуми што тоа го бараат од страна на Врховниот суд придонесува до еднаков третман кон сите нив. Сепак, по средбата, во предметот **А.Д. и др. КОК.бр.80/12** на снимателите и фоторепортерите им беше дозволено да ја снимаат целата објава на пресудата што претставува чекор во позитивна насока и е за поздравување.

Во однос на снимање/фотографирање на граѓанските постапки, Законот за парничната постапка не содржи посебни одредби со кои се дозволува или забранува снимањето односно фотографирањето на судската постапка. Меѓутоа, Судскиот деловник¹⁶ го уредува ова прашање во член 104 став 3, каде е наведено дека визуелното (видео) и звучното (аудио) снимање, известување и фотографирање во парничната постапка и во постапката по управен спор може да се врши по одобрение на претседателот на судот, со претходно прибавено мислење на судијата кој постапува по предметот и со писмена согласност на странките. Сметаме дека ваквата поставеност на членот е поради суштината на спорите, кои се граѓанско-правни.

Согласно одредбите од Законот за парничната постапка се водат и судските спорови за клевета, навреда и дискриминацијата. Поради својата природа, овие спорови можат да бидат од особено значење за јавноста, па затоа е потребно и визуелно (видео) и звучно (аудио)

¹⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 66/2013.

снимање на расправите кои се водат пред граѓанските судови за овие предмети. Но, согласно поставеноста на член 104 од Судскиот деловник, согласност треба да дадат странките во предметот, што е особено тешко да се постигне. Имено, во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар** каде се бараше утврдување на дискриминација по основ на политичка припадност, беше доставено барање за визуелно (видео) и звучно (аудио) снимање на главната расправа, каде позитивно мислење дадоа и претседателот на советот и тужителите. Сепак, поради негативното мислење на тужените, барањето беше одбиено.

3.3 Заштитениот сведок како причина за исклучување на јавноста

Следејќи ги судските постапки во кои како сведоци се јавуваат лица со прикриен идентитет, набљудувачкиот тим утврди дека јавноста по правило се исклучува од судниците. Во овој контекст, особено сакаме да го истакнеме предметот **Љ.Б. и др. КО.бр.2917/12 на Основен суд Скопје 1**. Имено, во овој судски процес од страна на проф. д-р Гордан Калајчиев, беше испратено известување дека истиот во улога на научен работник, како професор по кривична постапка на Правниот факултет „Јустинијан I” и претседател на Хелсиншкиот комитет, ќе го набљудува судскиот претрес. Позитивно мислење за стручната јавност да не биде исклучена од распитот на заштитениот сведок даде и јавната обвинителка, како предлагач на сведокот, со што за прв пат се покажа волја од страна на јавното обвинителство за поголема транспарентност во постапката на сослушување на заштитен сведок. Сепак, советот одлучи да ја исклучи јавноста во целост, вклучително и стручната јавност. Сметаме дека константните одлуки на советите за исклучување на јавноста во предмети каде се јавуваат заштитени сведоци не овозможува простор за утврдување дали се остварува принципот на фер и правично судење.

Особено не го сметаме за оправдано исклучувањето на стручната јавност, која единствено би го следела посебниот начин на сослушување на заштитениот сведок, а со цел да се утврди примената на законските

одредби со кои е уреден начинот на заштита на сведоците во Република Македонија и неговото влијание врз принципот на фер и правично судење. Сакаме да потенцираме дека во иднина судските совети треба да ја користат можноста предвидена во член 355 став 2 од новиот Закон за кривичната постапка (одредбата беше содржана и во стариот закон) на главен претрес на кој е исклучена јавноста да присуствуваат одделни службени лица, научни и јавни работници. За оваа можност се дискутираше помеѓу претставници на Хелсиншкиот комитет за време на средбата со триесетина судии во Основен суд Скопје. Претставниците на Хелсиншкиот комитет посочија дека ќе продолжат да испраќаат барања во својство на научни и јавни работници, а судиите се согласија барањата да ги разгледуваат за секој предмет одделно.

4. Правото на застапување од страна на правен застапник/бранител

Членот 12 од Уставот на РМ утврдува дека секое лице има право на бранител во судската постапка. Во членот 6, став 3, точка в, од Европската конвенција за заштита на човековите права се наведува дека секој има право да се брани самиот или со помош на бранител по свој избор, а доколку не располага со средства да плати бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога тоа го наложуваат интересите на правдата. Во членот 70 од новиот Закон за кривичната постапка во целост е преземена споменатата одредба од Конвенцијата. Според праксата на Европскиот суд за човекови права, кога се одлучува дали интересите на правдата наложуваат бесплатна одбрана по службена должност, важни се три фактори: сериозноста на кривичното дело и тежината на можната казна; сложеноста на предметот; и социјалните и личните прилики на обвинетиот.¹⁷

При одлучувањето дали на некое лице ќе му се определи бранител бесплатно и по службена должност, од лицето не смее да се бара да

17 Куаранта против Швајцарија, Апликација бр. 12744/87, 24 мај 1991, пара. 33-35.

докажува „вон секое сомневање“ дека не може да си дозволи да плати за неговото правно застапување.¹⁸ Понатаму, членот 8 од Конвенцијата за заштита на човековите права (право на приватност) ја гарантира привилегијата на доверливост помеѓу обвинетиот и неговиот бранител. Според праксата на Европскиот суд за човекови права, кореспонденцијата помеѓу обвинетиот и неговиот бранител има карактер на приватен и доверлив однос.¹⁹

4.1 Улогата на застапниците/бранителите во судските постапки

По завршување на правен факултет, лицето кое има намера да работи како адвокат мора да се стекне со приправнички стаж од најмалку две години и да положи правосуден испит. Правното образование е окарактеризирано како премногу теоретско и скоро и да не вклучува пракса во судница. Приправничкиот стаж најчесто се остварува само формално, а кандидатите многу ретко се стекнуваат со неопходните вештини за застапување на клиенти. По стекнувањето со адвокатска лиценца, адвокатите своите знаења и вештини ги унапредуваат единствено по сопствена иницијатива, односно не постои систем на континуирано образование.

Во најголемиот дел на набљудуваните судски постапки странките во постапката имаа бранител или бранители кои ги избрале самите. Набљудувачите не забележаа ниту едно одбивање за назначување на бесплатен бранител по службена должност од страна на судовите. Напротив, во предметот **Ј.В. и др. КОК бр.59/12 на Основен суд Скопје 1** бесплатен адвокат му беше назначен на вработено лице против кое на крајот од постапката беше изречена условна осуда. Според тоа, може да се заклучи дека судската пракса која се однесува на назначување на бранители по службена должност е во согласност со Уставот, Европската конвенција за заштита на човековите права и законите.

18 Пакели против Германија, Апликација бр. 8398/78, 25 април 1983, пара. 34.

19 Кембел против Обединетото кралство, Апликација бр. 13590/88, 25 март 1992, пара. 48

4.2 Бесплатен службен адвокат

Набљудувачите забележаа дека бранителите назначени по службена должност не се секогаш активни во предметите во кои застапуваат странки што не располагаат со средства за ангажирање на бранител по сопствен избор. Ова особено беше забележано во предметот **В.Л. и др. КОК. бр.8/08 на Основен суд Скопје 1** во кој многу поактивни се адвокатите кои странките ги застапуваат за надомест, отколку оние назначени по службена должност. Оваа состојба ја доведува во прашање ефективноста на одбраната на оние граѓани што не се во состојба да најмат бранител по свој избор. И покрај неактивноста на некои од службените бранители, набљудувачкиот тим не забележа случај во кој судијата реагираше на несоодветната одбрана. Би сакале да напоменеме дека според праксата на Европскиот суд за човекови права судовите мора да реагираат кога очигледно ќе забележат несоодветна одбрана од страна на службените бранители или за таквата одбрана ќе дознаат на друг начин.²⁰

Најголемите недостатоци на системот за обезбедување на бранители по службена должност се непостоењето на јасни правила при назначувањето, како и непостапувањето на тие бранители по завршетокот на првостепената постапка. Бранители по службена должност назначува судот од сопствена интерна листа на заинтересирани адвокати. Адвокатите на тие листи се најчесто млади и ангажманот како бранители по службена должност го користат за стекнување на искуство. Не постои систем за случаен избор на бранител од официјален регистар. Оваа состојба допринесува до преголема слобода на судовите при одлучувањето кој бранител ќе биде назначен. Надоместокот кој го добиваат службените адвокати е двојно помал од оној утврден во Адвокатската тарифа.

Набљудувачкиот тим од страна на службените адвокати беше известен дека судот надоместокот го исплаќа со големи задоцнувања, често по целосното завршување на судскиот процес. Ова дополнително ја доведува во прашање ефективноста на одбраната. Службените бранители добива-

20 Чекала против Португалија, Апликација бр. 38830/97, 10 октомври 2002, пара. 60.

ат надоместок единствено во прв степен на постапување. Поради ваквата состојба, тие најчесто не поднесуваат жалби на првостепените пресуди. Некористењето на правни лекови може да има негативни последици за странките, а особено за оние кои се наоѓаат во притвор или затвор, не го разбираат македонскиот јазик, или се неписмени.

5. Правото на независен, непристрасен и компетентен суд

Членот 12 од Уставот на РМ (изменет со уставниот Амандман XXV) утврдува дека судската власт ја вршат судовите. Судовите се самостојни и независни. Судовите судат врз основа на Уставот и законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите, како и постапката пред нив, се уредуваат со закон. Во членот 6, став 1 од Европската конвенција за човекови права е наведено дека секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него. Според праксата на Европскиот суд за човекови права доколку судијата го базира своето одлучување пред да ги разгледа доказите кои би го поткрепиле неговото резонирање тоа ќе се смета за неосновано и недозволиво според Член 6, став 1 од Конвенцијата.²¹

Од голема важност за независноста и непристрасноста на судиите е постоењето на систем за случаен избор на предмети по кои тие ќе постапуваат. Судовите во Република Македонија користат унифициран Информациски систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС) преку кој, покрај другото, се врши автоматска распределба на предметите по судии и се следи движењето на предметите. Важен е исто така и изборот на судиите кој во Република Македонија, во согласност со

21 Феј против Австрија, Апликација бр. (14396/88, 24 февруари 1993, пара. 34.

Член 38, став 1 од Законот за судовите²² е без ограничување на траење на мандатот. Споредено со другите носители на јавни функции, платата на судиите во Република Македонија е релативно висока што би требало да допринесе за нивната независност и непристрасност.

За еден суд да се смета за непристрасен, неопходно е во него да работат судии кои ги претставуваат сите припадници на заедниците во државата. Во Извештајот на Народниот правобранител за следењето на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2012 година се наведува „Согледувајќи го вкупниот збир од добиените податоци од 27 основни суда на територијата на Република Македонија за 2012 година може да се констатира следната состојба на застапеност на заедниците: Македонци – 83,8%, Албанци – 10,5%, Турци – 1,6%, Роми – 0,9 %, Срби – 1,0%, Власи – 1,3%, Бошњаци – 0,5% и други 0,4%. Кај основните судови има одреден но многу мал напредок на планот на спроведувањето на начелото на соодветна и правична застапеност во однос на претходните години, поради што укажуваме на спорото темпо на вработување на лица кои не припаѓаат на мнозинската заедница, а особено на нивната застапеност на раководни функции.“²³ Слична е состојбата и во четирите Апелациони судови. Според тоа, освен Власите, ниту една друга малцинска заедница не е правично застапена во судовите во државата.

Независноста и непристрасноста на судиите се огледа и преку нивниот однос кон другите учесници во постапката (обвинети, оштетени, јавни обвинители, тужители, тужени, бранители итн.). Набљудувачкиот тим забележа дека судиите се генерално професионални во односот кон другите учесниците во постапката, но постои одредена блискост помеѓу судиите и јавните обвинители како и поповолен однос од страна на судиите кон постарите и поискусни адвокати, наспроти односот кон понеискусните адвокати.

22 „Службен весник на Република Македонија“ бр.58/06, 35/08, и 150/10.

23 Народен правобранител, Извештај за следењето на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2012 година, стр. 28-30, Скопје, април 2013 година, достапен преку: <http://ombudsman.mk/upload/documents/2013/Izvestaj%20-SPZ%20-za%202012.pdf> (последен пристап: 4 јули 2014 година).

Сомнежи за пристрасност беа забележани во предметот **Ј.В. и др. КОК бр.59/12 на Основен суд Скопје 1**. Имено, на денот кога беше закажано објавувањето на пресудата, судскиот совет одлучи предметот да го врати во фаза на главен претрес и во истиот момент, без знаење на обвинетите и нивниот бранител, соопшти дека пред судот ќе сведочи лице кое наводно договарало продажба на имот со Ј.В. Сведокот тврдеше дека тој за земјиштето преговарал во негово име и во име на неговите соседи кои го ополномоштиле преку писмено полномошно. Ј.В. негираше дека некогаш се сретнал со сведокот по што бранителот побара полномошното да биде презентирано како доказ пред судот. Во тој момент судскиот совет ја напушти судницата и по 20 минутно советување соопшти дека предлогот се одбива, а судската постапка завршува. Во пресудата со која сите обвинети беа огласени за виновни, сведочењето на сведокот беше искористено како еден од главните докази за вината на Ј.С.

Во предметите **А.Д. и др. КОК.бр.80/12** и **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1** беше забележано напуштање на судницата од страна на судија член на судскиот совет во текот на постапката. Во предметот **А.Д. и др. КОК.бр.80/12** претседателот на судскиот совет ги запраша бранителите на обвинетите дали има потреба од прекинување на постапката додека судијата, член на судскиот совет, отиде да се напие вода по што тие одговорија негативно и судската постапка продолжи без негово присуство. Во врска со ова, би сакале да потенцираме дека согласно Член 307 од стариот и Член 357 од новиот Закон за кривичната постапка претседателот, членовите на советот и записничарот како и судиите и судиите поротници мораат непрекинато да присуствуваат на главниот претрес. Одобрувањето од бранителите судија накратко да го напушти судењето не ги ослободува членовите на судските совети да постапуваат спротивно на законот.

По однос на компетентноста на судовите, Во предметот **В.Ч и др. РО бр.95/2013 во ОС Гостивар** кој се однесуваше на дискриминација поради политичка припадност, е донесена негативна судска одлука

за тужителите, со напомена од судскиот совет дека тужителите пред да поднесат тужба требало да поднесат претставка до Комисијата за заштита од дискриминација. Преку овој пример сакаме да им посочиме на судиите во Република Македонија дека Комисијата за заштита од дискриминација е независно тело кое носи мислења и препораки по поднесени претставки за наводна дискриминација и не е предуслов за судската заштита од дискриминација.

Без разлика дали жртвите на дискриминација се обратиле или не се обратиле до Комисијата за заштита од дискриминација, можат да поведат судска постапка за утврдување и заштита од дискриминација. Во случаите кога е поведена постапка и кога е донесено мислење од страна на Комисијата за заштита од дискриминација дека во конкретниот случај била сторена дискриминација, мислењето може да биде искористено како доказ во судската постапка, кое сепак, на никаков начин не го обврзува судот да ја донесе истата одлука. Во член 26 од Законот за спречување и заштита од дискриминација е наведено дека Комисијата постапува по претставката доколку постапката пред судот за истата работа не е веќе поведена или правосилно завршена. Во случај да е поведена постапка пред Комисијата за заштита од дискриминација и таа сè уште да нема донесено одлука по поднесената претставка, жртвата на наводна дискриминација може да поведе судска постапка и за тоа да ја извести Комисијата за заштита од дискриминација, со што постапката пред Комисијата ќе биде сопрена.

5.2 Судии поротници

Главниот заклучок од сите следени постапки во однос на судиите-поротници е дека тие не се перципирани како составен дел на судскиот совет кој одлучува во конкретниот предмет и покрај тоа што во советот се мнозинство со право на глас при одлучувањето. За ваквиот впечаток придонесува и самото однесување на судиите-поротници, кои во дел од постапките се незаинтересирани и ја напуштат судницата без претресот, односно расправата да запре. Во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на**

Основен суд Гостивар, еден од судиите-поротници ја напушти судницата за време на главната расправа во период кога еден од тужителите даваше исказ. Во овој случај, одлука беше донесена половина час откако заврши главната расправа. Набљудувачкиот тим, во постапките кои ги набљудуваше, не забележа ниту едно поставено прашање од страна судија-поротник и покрај тоа што ова право им е дозволено со Законот за кривичната постапка.

6. Еднаквост на оружјето и товар на докажување

6.1 Еднаквост на оружјето

Според праксата на Европскиот суд за човекови права, еднаквоста на оружјето означува еднаква можност за секоја странка во постапката да ги изложи своите видувањата и образложи своите аргументи поврзани со конкретниот судскиот предмет под услови кои странката нема да ја доведат во понеповолна положба наспроти нејзиниот противник.²⁴ Во голем број од своите пресуди што се однесуваат на правично судење гарантирано со членот 6 од Европската конвенција за човекови права, Европскиот суд ја смета еднаквоста на оружјето како составен дел на Конвенцијата. Во членот 14 од стариот и членот 15 од новиот Закон за кривичната постапка е утврдено дека судот и државните органи се должни со еднакво внимание да ги испитуваат и утврдат како фактите што го товарат обвинетиот, така и оние што му одат во корист.

Во однос на еднаквоста на оружјето во кривичната постапка сакаме да ја посочиме јавната расправа по предметот **Ј.В и др. КОКЖ.бр.9/14 пред Апелациониот суд Скопје**. Имено, од страна на Вишиот јавен обвинител беше посочено дека во предметната постапка обвинителството со обвинителниот акт и осудителната првостепена пресуда докажало дека обвинетите го сториле делото, додека обвинетите не успеале да го докажат спротивното. Сакаме да посочиме дека самото поднесување

²⁴ Де Хаес и Жизел против Белгија, Апликација бр. 19983/92, 24 февруари 1997, пара. 53.

на обвинителен акт и првостепена осудителна одлука не значи дека кривичното дело кое им се става на товар на обвинетите е сторено, се до донесување на правосилна судска одлука. Исто така, товарот на докажување на вината на обвинетите е исклучиво на страната на обвинителството и негова должност е истата да ја докаже.

6.2 Товар на докажување

Со усвојувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација, одредбите од Законот за работните односи кои се однесуваат на заштита од вознемирување на работното место, а потоа и Законот за заштита од вознемирување на работно место и Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, се предвиде товарот на докажување да падне на страната на тужениот, доколку тужителот стори веројатно дека бил жртва на дискриминација, вознемирување на работно место или на навреда или клевета. Префрлувањето на товарот на докажување и неговото почитување е од големо значење, како од аспект за заштита на жртвите, така и од аспект на следење на меѓународната пракса и законодавството на Европската унија.

Од набљудуваните постапки во овие области набљудувачкиот тим констатираше дека судиите немаат пракса, ниту пак се обидуваат да создадат пракса за префрлување на товарот на докажување на страната на тужениот. Како пример ќе ја наведеме постапката **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар**, која се однесуваше на утврдување на дискриминација по основ на политичка припадност. Во овој случај и покрај големиот број на докази со кои тужителите сторија веројатно дека е вршена дискриминација од страна на тужените, судот одлучи да не го префрли товарот на докажување на страната на тужените и ја водеше постапката како обична граѓанска постапка во која тужителите треба да ја докажуваат основаноста на тужбеното барање. Впрочем, освен нивниот полномошник – адвокат, тужените воопшто и не беа присутни на главната расправа.

Префрлувањето на товарот на докажување врз тужениот е од особено значење во случаите на дискриминација и вознемирување на работното место, поради тоа што собирањето на доказите од страна на тужителот е отежнато со оглед дека не секогаш тужителите имаат пристап до информации кои би ја докажале наводната дискриминација, односно вознемирување. Дополнително, ова влијае на ефикасното поведување на постапка за утврдување на дискриминација, односно вознемирување, преку која може да се бараат и привремени мерки за заштита од виктимизација.

Европскиот суд за човекови права во неколку одлуки има посочено дека префрлувањето на товарот на докажување е од особено значење во постапките во кои се бара утврдување на дискриминација. Особено важна е одлуката Д.Х. и др. против Чешка на Европскиот суд за човекови права во која е наведено: „доколку жалителот кој тврди дека постои дискриминација направи основана претпоставка дека влијанието на некоја мерка или практика е дискриминаторско, товарот на докажување преминува на државата, која мора да докаже дека таквиот третман не е дискриминаторски (...). Имајќи ја предвид специфичноста на фактите и природата на наводите во ваков тип на случаи (...), во практиката би било многу тешко жалителите да докажат дека имало индиректна дискриминација, без преминување на товарот на докажување“.²⁵

7. Правото на судење во разумен рок

Членот 12 од Уставот на РМ (изменет со уставниот Амандман XXV) утврдува дека судската власт ја вршат судовите. Судовите се самостојни и независни. Судовите судат врз основа на Уставот и законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите, како и постапката пред нив, се уредуваат со закон. Членот 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права

²⁵ Д.Х. и др. против Чешка, Апликација бр. 57325/00, 13 ноември 2007, пара. 189.

утврдува дека секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него.

Во член 6, став 2 од Законот за судовите е утврдено дека при одлучувањето за граѓанските права и обврски и при одлучувањето за кривичната одговорност, секој има право на правично и јавно судење во разумен рок пред независен и непристрасен суд основан со закон. Во член 10 е утврдено дека постапката пред судот се уредува со закон и се заснова врз повеќе начела, меѓу кои е и начелото на судење во разумен рок. Во член 36 од Законот за судовите е предвидена посебна заштита при повреди на правото на судење во разумен рок од страна на Врховниот суд на Република Македонија. Предвидено е дека странката која смета дека надлежниот суд го повредил правото на судење во разумен рок има право да поднесе барање за заштита на правото на судење во разумен рок до Врховниот суд на Република Македонија.

7.1 Одолговлекување на судските постапки

Генерален е впечатокот дека судовите понекогаш не ги почитуваат одредбите од Законот за кривичната постапка во однос на роковите за изготвување на пресудите. Не се почитува рокот за изготвување од 15 дена засметан од заклучувањето на главната расправа, а забележан е и случај на надминување на рокот од 60 дена за посложени предмети. Таков е примерот по предметот **Љ.Б. и др. КО.бр.2917/12 на Основен суд Скопје 1** во кој од денот на завршетокот на првостепената постапка до денот на достава на пресудата изминаа повеќе од 4 месеци, односно двојно повеќе од законски предвидениот краен рок.

Исто така, во предметот **Ј.В. и др. КОК бр.59/12 на Основен суд Скопје 1** првостепената пресуда до Ј.В. кој во моментот се наоѓаше на издржување на претходна затворска казна беше доставена по 106 денови од објавата. Првостепената пресуда беше обжалена, а на Апелациониот суд во Скопје му беа потребни повеќе од седум месеци за закажување на јавна

расправа по предметот **Ј.В. КОКЖ.бр.9/14 на Апелациониот суд во Скопје** во април 2014 година. Кога јавната расправа требаше конечно да се одржи, судот ја одложи за во мај затоа што Ј.В. не беше спроведен од КПУ „Идризово“. Во мај, управата на затворот, без да го извести судот за причините, повторно не го спроведе обвинетиот. Непочитувањето на судските одлуки од страна на органите на државната управа говори за некоректниот однос на другите институции кон судот. Покрај тоа што оваа пракса влијае врз долготрајноста на судските постапки, таа може особено да ги повреди правата на обвинетите кои се наоѓаат во притвор, ситуација во која Законот за кривичната постапка предвидува итна судска постапка.

Судовите често го прекршуваат правото на судење во разумен рок. Покрај наведените повреди, прекршување беше забележано и во неколку други предмети како во кривична така и во граѓанска постапка. Имено, во предметот **К.К. К.бр.-534/13 на ОС Гостивар**, кој се води за кривично дело Силување, пријавено на 09.10.2008 година, кога и наводно се случил критичниот настан, обвинителен акт до судот бил поднесен на 21.06.2011 година, односно по изминување на 2 години и 10 месеци од пријавата. Постапката, пак, пред судот се води 3 години, поради тоа што одлуките на првостепениот суд се два пати укинувани од страна на второстепениот суд и сè уште нема правосилна одлука по предметот. Сметаме дека овој случај каде од поднесување на пријава изминале 5 години и 10 месеци и сè уште нема правосилна судска одлука, покажува дека не постои ефикасна заштита кога се работи за сексуално насилство врз жените.

Во однос на одредбите од Законот за кривичната постапка за објавувањето на пресуда повреда беше забележана во предметот **Ж.К. К.бр.-534/13 на ОС Гостивар**, каде претседателот на советот по завршување на главниот претрес објавата на пресудата ја закажа за неколку часа, но на закажаниот термин не се појави поради состанок, со образложение дека пресудата ќе ја објави за неколку дена. И покрај ваквото известување, пресудата не беше објавена и по истекот на една седмица, поради тоа што судијата заминал на одмор. Со ваквото постапување очигледно се

прекршува член 370 од Законот за кривичната постапка во кој е утврдено дека откако судот ја изрекол пресудата, претседателот на советот веднаш ќе ја објави. Ако судот не е во можност да ја изрече пресудата истиот ден по завршувањето на главниот претрес, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена и ќе го определи времето и местото на објавувањето на пресудата.

Од граѓанските предмети како пример би го посочиле предметот **Б.Ј. РО - 2253/11 на Основен суд Скопје 2**. Иако одлуката беше позитивна за тужителот и беше утврдено прекршување на правата од работен однос, постапката се водеше 2 години и 5 месеци, што е екстремно долга постапка за спорови од работен однос. Во член 405 од Законот за парничната постапка е утврдено дека во постапката во споровите од работните односи, а особено при определувањето на роковите и рочиштата, судот секогаш ќе обрне посебно внимание на потребата од итно решавање на работните спорови. Во споровите од работните односи кои се однесуваат за престанок на работниот однос, рочиштето за главна расправа мора да се одржи во рок од 30 дена од денот на приемот на одговорот на тужбата. Во постапката во споровите од работните односи, постапката пред првостепениот суд мора да се заврши во рок од шест месеца од денот на поднесувањето на тужбата. Врз основа на вака поставените одредби, произлегува дека судот водел постапка која е 4 пати подолга од рокот предвиден во Законот за парничната постапка, со што недвосмислено произлегува дека е повредено правото на судење во разумен рок, кое особено може да влијае врз приватниот и семејниот живот на тужителот, кога истиот тужи поради незаконски престанок на работен однос.

Во предметот **А.Ж. ВПП 232/12 на Основен суд Скопје 2**, се работи за надомест на експроприрана недвижност. А.Ж. по 13 годишна судска постапка конечно дочекал да му биде утврден надомест за неговиот одземен имот за време на поранешна Југославија. Тој во 2011 година преку извршител се обидел да го наплати своето побарување од страна на државата по што следува приговор од страна на Државното правобранителство кое во 2010 година поднело барање за повторување

на постапката, а во 2011 доставило нови докази до судот. Одлучувањето за тоа дали постапката треба да се повтори е сè уште во тек и покрај тоа што А.Ж. до Врховниот суд поднел барање за судење во разумен рок кое судот го прифатил и му наложил на првостепениот суд постапката да ја заврши во рок од 3 месеци. И покрај тоа што предметот трае веќе 16 години и е изминат рокот со кој Врховниот суд го задолжил понискиот суд да го реши предметот, првостепениот суд сè уште нема донесено одлука. Овој пример покрај тоа што укажува на крајна неефективност на судот е показател за тоа дека судовите нееднакво ги третираат странките кога нивни противник во судскиот спор е државата.

Понекогаш причинител за судење во неразумен рок се и самите странки во постапката. Така на пример, во предметот **В.Л. и др. КОК.бр.8/08 на Основен суд Скопје 1** во кој обвинети се над 70 лица, судењето неколкупати се одложуваше поради тоа што еден или повеќемина од обвинетите не се одсвиваа на поканите на судот. На едно од рочиштата на кое не беше присутен еден од обвинетите, претседателот на судскиот совет им сугерираше на останатите обвинети да го известат отсутниот дека доколку повторно отсуствува против него ќе биде определена мерката притвор. Иако е за поздравување интересот и ангажманот на судијата предметот да го води во разумен рок, нејасно е зошто не беше донесена судска наредба за приведување на лицето од страна на полицијата, а заради негово учество во постапката која трае веќе 6 години.

7.2 Објавување и изготвување на пресуди

Во однос на роковите за објава и изготвување на пресудите судовите многу често не ги почитуваат одредбите од Законот за парничната постапка. Пресудите скоро никогаш не се објавуваат веднаш по заклучувањето на главната расправа, а во согласност со чл. 324 ст. 3 од Законот за парничната постапка, иако не секогаш се работи за посложени предмети. Не се почитува ниту рокот за објавување од осум дена засметан од заклучувањето на главната расправа, во случаите кога се работи за посложени предмети, а согласно чл. 324 ст.4 од Законот

за парничната постапка. Сличен е случајот и при изработката на судските пресуди, односно и во овој дел е забележано непридржување кон законските рокови при изработката и доставата на пресудите, во смисла на чл.326 ст.1 од Законот за парничната постапка, во кој е наведено дека објавената пресуда мора писмено да се изработи во рок од осум дена, а во посложените предмети најдоцна во рок од 15 дена од денот на објавувањето. Објавување на одлука веднаш по завршување на главната расправа имаше во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар** за утврдување на дискриминација по основ на политичка припадност.

8. Останати наоди

8.1 Пристап до судовите

Набљудувачкиот тим утврди дека пристапот до судовите е генерално на незадоволително ниво. Некои судови немаат засебен влез за уапсени или притворени лица поради што честа е глетката овие лица во судот да бидат внесувани преку главниот, односно единствен влез на судовите. Однесувањето на судската полиција варира од практично непостоење на контрола при влезот во судската зграда (на пр. Основен суд Тетово), до темелни контроли на граѓаните. Строги контроли се вршат во Основниот суд Скопје 1, но мора да се напомене дека судската полиција во овој суд постапува професионално и со почит кон оние кои влегуваат во судската зграда. Не постојат посебни простории за прием на малолетници, а нема ниту гардероби поради што присутните често се облечени несоодветно за температурата во судницата. Во судските згради не постојат посебни простории за сведоци или за жртви на кривични дела. Ова доведува до ситуација во која тужените и тужителите често се среќаваат во судските ходници што понекогаш предизвикува вербални препирки и непријатна атмосфера. Пред најголемата судница во најголемиот основен суд – Скопје 1 нема ниту едно столче поради што странките, сведоците и јавноста понекогаш мораат да чекаат стоејќи и со часови. Тоалетите во

скоро сите судови во кои беа набљудувани судски постапки се во многу лоша состојба и не се одржуваат редовно што не прилега на улогата која судството ја има во општеството.

8.2 Здруженија на граѓани како замешувачи во судски постапки

Користејќи го правото за учество во постапката во својство на замешувачи, како организации односно здруженија на граѓани кои во рамките на својата дејност се занимаваат со заштита на правата на еднакво постапување за чиишто права се одлучува во постапката (член 39 од Законот за спречување и заштита од дискриминација) Мрежата за заштита од дискриминација поднесе и барање за замешување на страната на тужителите во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар** кое беше прифатено од страна на судот. Согласно член 196 од Законот за парничната постапка замешувачот е овластен да истакнува предлози и да ги презема сите други парнични дејствија во рокови во кои тие дејствија би можела да ги презема странката на која и се придружил. На овој начин, здруженијата на граѓани, кои подолг период работат во делот на заштитата од дискриминација можат да имаат активна улога во судските постапки за утврдување на дискриминација, да поставуваат прашања, да истакнуваат предлози, докази, да поднесат жалба. Ја поздравуваме ваквата одлука на судот да дозволи замешување на здруженија на граѓани во судски постапки, која сметаме дека треба да стане пракса, посебно кога се работи за судски постапки во кои се бара утврдување и заштита од дискриминација, со што на здруженијата на граѓани им се дозволува да имаат активна улога во судската постапка при докажувањето на дискриминација.

The background of the page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is composed of a blue horizontal beam, a grey vertical support, and two grey pans, one of which is shaded blue. The scales are arranged in a grid, slightly offset from each other.

v.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Право на безбедност и слобода

Во голем број на судски постапки загрижува праксата на донесување на решенија за определување и продолжување на мерката притвор без притоа да се аргументира кои се причините за тоа. Опстојува праксата на колективно продолжување на притворот за група на обвинети на кои им се споменуваат имињата, но решенијата не содржат индивидуален осврт за причините поради кои на секој обвинет засебно му се продолжува мерката притвор. Таквите решенија се носат во спротивност на домашното и меѓународното право и праксата на Европскиот суд за човекови права. Притворот трае премногу долго, дури и по завршетокот на истрагата и распитот на обвинетите. Загрижува некористењето на поблаги мерки како што е гаранцијата. Притворските одделенија во затворите се пренатрупани до таа мера што самиот престој во нив поради лошите услови за живот и несоодветната здравствена заштита, може да се смета за тортура.

ПРЕПОРАКИ:

1. Мерката притвор да се користи како исклучок, а не како правило, траењето да биде сведено на најкусо нужно време и најпрвин да се разгледа можноста за користење на поблаги превентивни мерки.

2. При одмерувањето и особено при продолжувањето на мерката притвор судиите да ја имаат предвид праксата на Европскиот суд за човекови права, детално да ги образложуваат и преиспитуваат причините поради кои се одлучиле за таквата мерка, да ја запрат праксата на потпишување на идентични решенија со стереотипна формулација и да развијат поединечен пристап кон секој обвинет преку напуштање на праксата на донесување на колективни решенија за притвор.
3. При редовните седмични посети во притворските одделенија судијата задолжен за надзор над условите во кои живеат притворените лица да посвети особено внимание на ранливите категории на граѓани и на оние кои имаат потреба од здравствени услуги. При воочување на повреди на правата, судиите кои го вршат надзорот да ги известуваат судиите на претходната постапка за состојбата со притворените лица и за потребата некои притвореници да бидат испратени на болничко лекување надвор од притворот.

Пресумпција на невиност

Опстојува праксата преку која се прекршува пресумпцијата на невиност од службени лица, функционери и медиумите. Судовите не реагираат на ваквите повреди, а во одредени случаи и самите ја прекршуваат пресумпцијата на невиност, особено преку решенијата со кои се определува или продолжува мерката притвор.

4. Судиите да реагираат кога полициските службеници, јавните функционери и медиумите ја повредуваат пресумпцијата на невиност на лицата за кои е во тек истрага или судска постапка.
5. Да запре праксата на определување на решенија за притвор во кои се содржани формулации што можат да се користат единствено при одмерување на казната, а не и за време на истрагата или судската постапка.

Јавност на судските постапки

Граѓаните во Република Македонија имаат многу мал интерес да присуствуваат на судски постапки во улога на јавност. Јавноста воопшто не е информирана за начинот на кој може да го оствари своето право да присуствува во судниците за време на судските постапки. Опстојува праксата некои судски постапки да се водат во несоодветни услови во канцелариите на судиите. Најчесто на снимателите членови на новинарските екипи им се дозволува снимање/фотографирање на присутните во судницата пред почетокот на главната расправа, но не и на самата расправа. Јавноста по правило и без образложение се исклучува секогаш кога сведочи заштитен сведок. За поздравување е користењето на монитори за прикажување на закажаните судски рочишта во судот и редовното ажурирање на рочиштата на веб страниците на судовите.

ПРЕПОРАКИ:

6. Да се воведат системот „прв дојден, прв услужен“ во сите судници во кои има просторни услови за присуство на јавноста, а судската полиција, секогаш кога за тоа има услови, на граѓаните да им овозможи брз и лесен влез во судниците.
7. На снимателите членови на новинарски екипи за кои претседателот на Врховниот суд на РМ издал дозвола за снимање или фотографирање на постапките да им се дозволи да ја снимаат целата судска расправа или нејзини делови, но притоа на учесниците во постапката да им се укаже на правото на приватност и необјавување на личните податоци.
8. За време на судските постапки во кои учествува заштитен сведок да и се дозволи на јавноста, а особено на научните работници да присуствуваат во судницата затоа што не постои потреба веќе заштитениот сведок повторно да се заштити. Во случај на исклучување на јавноста, да се донесе решение во кое ќе се образложат причините за исклучување на јавноста.

Право на застапување од страна на правен застапник/бранител

За поздравување е праксата на назначување бесплатен службен бранител без притоа од лицето кое тврди дека нема средства да најми бранител по сопствен избор да се бара таквото тврдење да го докажува. Нема развиен систем за случаен избор на бранител по службена должност што доведува до преголема слобода на судот при одлучувањето кој бранител од интерната листа ќе биде повикан. Судиите не го заменуваат бранителот по службена должност дури и кога е очигледно дека тој е пасивен и неефективно го застапува својот клиент.

ПРЕПОРАКИ:

9. Да се развие систем за случаен избор на бранител по службена должност и тој систем да се интегрира со постоечкиот Информациски систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС).
10. Секогаш кога судиите ќе забележат дека бранителот назначен по службена должност е пасивен, не ги застапува интересите на клиентот, или неефективно ја води одбраната, да назначат друг службен бранител.

Право на независен, непристрасен и компетентен суд

Во Република Македонија сè уште не е обезбедена правична застапеност меѓу судиите припадници на малцинските заедници. Некои судии имаат различен однос кон различните учесници во постапките при што е забележлива поголема блискост со јавните обвинители и привилегиран статус кон постарите и поiskusни адвокати. Забележлива е праксата на напуштање на судницата од страна на судии и судии-поротници за време на одржување на главниот претрес или расправа.

ПРЕПОРАКИ:

11. Судовите да усвојат програма за идни вработувања на судии припадници на малцинските заедници во државата.
12. Судиите да заземат неутрален став и да го воедначат односот кон сите учесници во постапката без разлика на нивната професија и искуство. Да запре праксата на напуштање на судницата додека во неа се одвива судска постапка од страна на судиите и судиите-поротници.

Еднаквост на оружјето и товар на докажување

Судиите не реагираат кога застапниците на јавните обвинителства очекуваат и бараат од обвинетите сами да докажуваат дека не се виновни. Судските постапки во кои се бара утврдување на дискриминација се третираат на ист начин како и останатите граѓански постапки. Поради сензитивноста на предметите, како и поради фактот што во најголемиот број случаи дискриминираните не располагаат со информациите и податоците кои ги има единствено тужениот. Ваквите докази, податоци, или пак изјави од тужените се од особено значење за докажувањето на тоа дали имало или немало дискриминација во конкретниот случај и можат да бидат обезбедени единствено доколку тужениот докажува дека во конкретниот случај не е извршена дискриминација.

ПРЕПОРАКИ:

13. Судиите и јавите обвинители да го почитуваат принципот *ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*, односно товарот на докажување да го носи оној кој тврди, а не оној кој негира.
14. Да се обезбеди аудио-видео технологија со која ќе може да се снимаат сите судски постапки со што судот, јавното обвинителство, тужителите и тужените ќе имаат реален увид во целокупното одвивање на судската постапка.

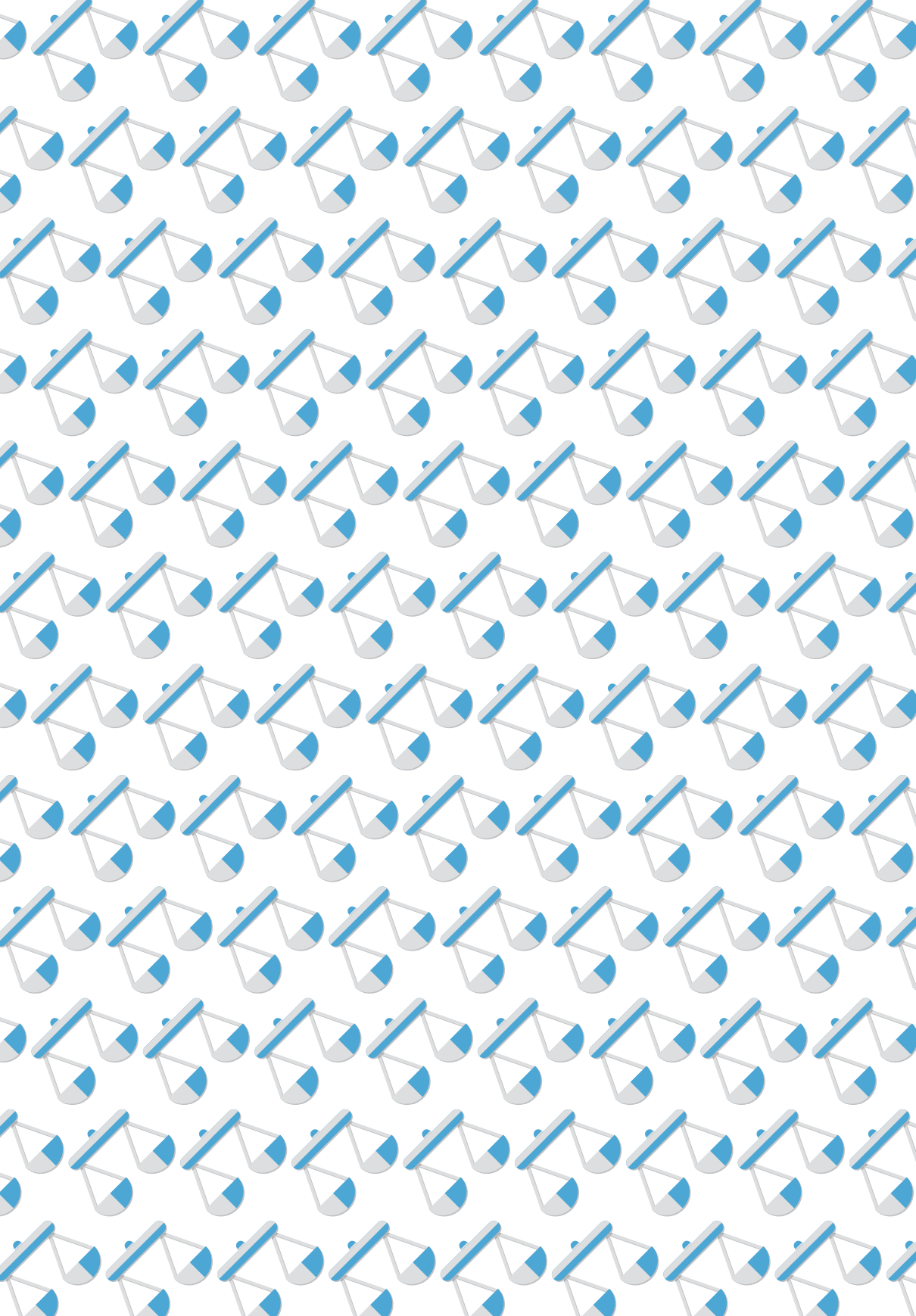
15. Судовите да пристапат кон примена на институтот на префрлување на товарот на докажување на страната на тужените во судски постапки каде се бара заштита од дискриминација

Судење во разумен рок

Со оглед на долгото траење на дел од набљудуваните предмети од овој проект, но и постојаните поплаки од граѓаните и одлуките кои ги добиваат од Врховниот суд на Република Македонија и од Европскиот суд за човекови права со кои им се признава повреда на правото на судење во разумен рок и се определува надомест на штета, може да се констатира неефикасност во постапувањето на судовите. Особено загрижува фактот што воопшто не се почитуваат постапките кои се предвидени како итни, како во кривичната, така и во граѓанската постапка, кои влијаат врз остварувањето на другите права утврдени со Уставот на Република Македонија и меѓународните договори.

ПРЕПОРАКИ:

16. Да се зголеми бројот на стручни соработници и доследно да се почитуваат одредбите од постапките кои треба да гарантираат ефикасност во постапувањето на судовите. Особено важно е дека ефикасноста во себе ја вклучува и стручноста.
17. Судиите во кривичните предмети почесто да ја користат можноста за издавање наредба за присилно приведување на лица кои очигледно и без оправдана причина не се одзиваат на судските покани.

АНЕКС 1

ПРЕГЛЕД НА НАБЉУДУВАНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ

АС – Апелационен суд, ОС – Основен суд

ред. бр.	ПРЕДМЕТ	НАДЛЕЖЕН СУД	ОСНОВ/КРИВИЧНО ДЕЛО
1	Љ.Б. КЖ.бр.-2114/13	АС Скопје	Чл.123 од КЗ, Убиство
2	Ј.В. КОКЖ.бр.9/14	АС Скопје	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
3	М. В. К-432/13	ОС Битола	Чл.130 од КЗ, Телесна повреда
4	С.Д. К-490/12	ОС Битола	Чл.237 од КЗ, Разбојништво
5	И.С. К.бр.161/14	ОС Велес	Чл.143 од КЗ, Малтретирање во службата
6	Ж.К К-534/13	ОС Гостивар	Чл.186 од КЗ, Силување
7	А.А. и др. РО 121/13	ОС Гостивар	Член 3 и 6 став 1 Дискриминација
8	В.Ч и др. РО бр.95/2013	ОС Гостивар	Член 3 и 6 став 1 Дискриминација
9	Н.В. КО.бр.71/2014	ОС К. Паланка	Чл.367 од КЗ, Давање на лажен исказ
10	Т.Ф. К.бр.35/2009	ОС Кочани	Чл.247 од КЗ, Измама
11	А.Г. и др. К.бр.906/13	ОС Куманово	Чл.382 од КЗ, Спречување службено лице во вршење службено дејствие
12	Р.З. РО 118/13	ОС Охрид	Мобинг

ред. бр.	ПРЕДМЕТ	НАДЛЕЖЕН СУД	ОСНОВ/КРИВИЧНО ДЕЛО
13	А.Д. и др. КОК.бр.80/12	ОС Скопје 1	Чл.123 од КЗ, Убиство
14	Т.К. и други КОК.бр.51/13	ОС Скопје 1	Чл.353 од КЗ, Злоупотреба на службена должност
15	В.Л. и др. КОК.бр.8/08	ОС Скопје 1	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
16	Д.С. и др. КОК.бр.10/14	ОС Скопје 1	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
17	М.Е. и др. КОК.бр.107/13	ОС Скопје 1	Чл.316 од КЗ, Шпионажа
18	М.Ш. К.бр.23/14	ОС Скопје 1	Чл.353 од КЗ, Злоупотреба на службена должност
19	Г.М. и др. К.бр.1644/13	ОС Скопје 1	Чл.137 од КЗ, Повреда на рамноправноста на граѓаните
20	С.М. против Ј.К. П4-30/13а	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
21	З.Л. РО бр.179/14	ОС Скопје 2	Мобинг
22	К.К. П2 - 1270/12	ОС Скопје 2	Чл.40 од Закон за семејство, развод
23	В.К. РО 215/14	ОС Скопје 2	Мобинг
24	Н.Г. против З.З. П4 742/14	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
25	Ж.Т. П4-99/13 А	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
26	Г. против З.С. П4-90/13А	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
27	Д.С. К.бр.1506/14	ОС Скопје 2	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
28	А.Ж ВПП 232/12	ОС Скопје 2	Чл.241 од ЗВП, Надомест на експроприрана недвижност
29	В.Х. и др. К.бр.366/13	ОС Тетово	Чл.162 од КЗ, Поткуп при избори и гласање
30	А.Ј. К.бр.814/13	ОС Тетово	Чл.133 од КЗ, Загрозување со опасно орудие при тепачка или караница

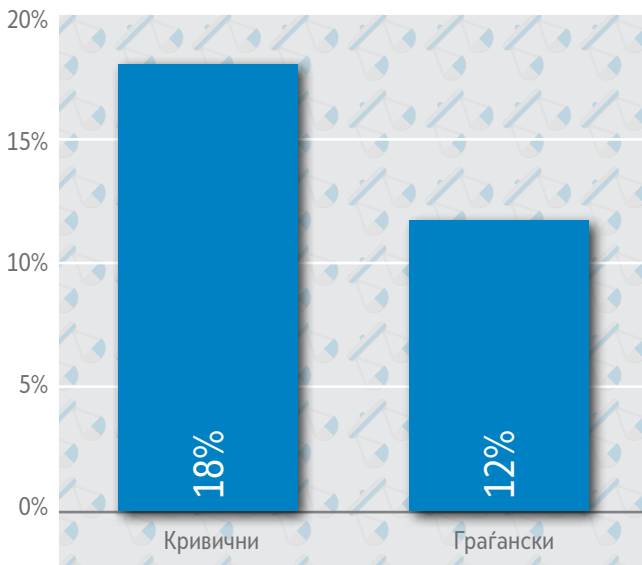
ВКУПНО НАБЉУДУВАНИ РОЧИШТА:

105

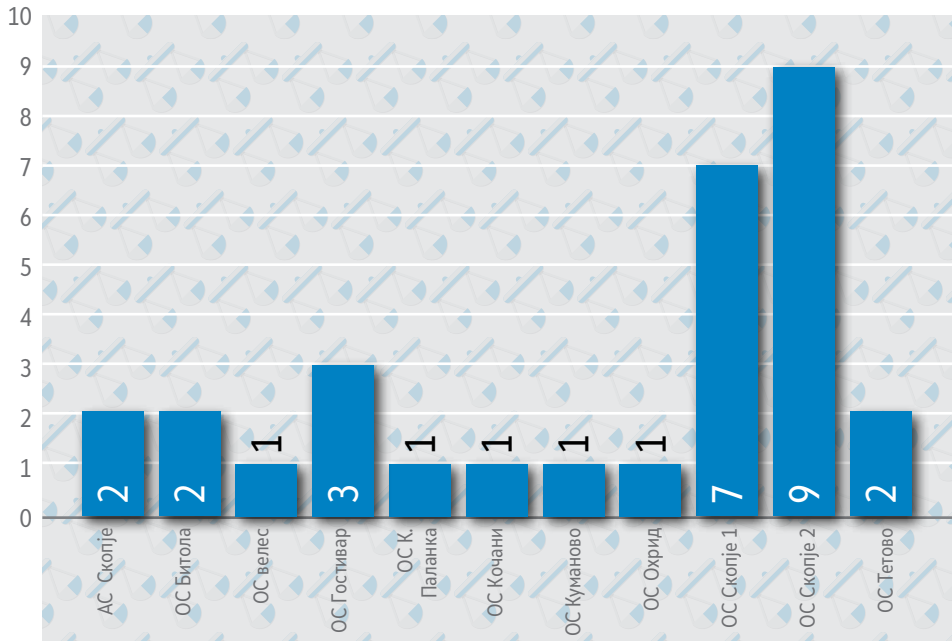
АНЕКС 2

СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ

Графокон 1: Набљудувани судски предмети според област

Графокон 2: Набљудувани предмети според суд

Графокон 3: Набљудувани постапки според основ или кривично дело

